

लेषु पठ्यते । उपवासो भवेन्नित्यमशक्तौ नक्तमिष्यते”
सर्वत्राचारलवणमन्त्रीयादिति वक्ष्यमाणत्वादचारल-
वणं नक्तं वेदितव्यम् । “विधानं सर्वशैलानां क्रमशः शृणु
पार्थिव ! दानकालेषु ये मन्त्रा पर्वतेषु च यत्फलम्”
अथ मन्त्रः “अन्नं ब्रह्म यतः प्रोक्तमन्त्रे प्राणाः प्रति-
ष्ठिताः । अन्नाद्भवन्ति भूतानि जगदन्नेन वर्तते । अन्न-
मेव यतो लब्धो रक्षमेव जनार्दनः । धान्यपर्वतरूपेण
पाहि तस्मान्नमोनमः” । एवमाचार्यादीन्, सम्पूज्य तद-
नुज्ञया अन्नेभ्योऽपि दद्यात् ततो यजमानो वेद्यां
पूर्ववद्देवताः सम्पूज्य नमस्कुर्यात् । गुरुस्तान्विसर्जयेत्,
ततो यथाशक्ति ब्राह्मणभोजनम् कृतोपवासस्य यज-
मानस्य दानदिने चारलवणवर्जनं सर्वपर्वतोपस्करा-
णाञ्च ब्राह्मणद्वयप्रापणं शर्कराचलोक्तं सर्वत्र द्रष्ट-
व्यम् । “अनेन विधिना यस्तु दद्याद्धान्यमयङ्गिरिम् ।
मन्त्रान्तरशतं सार्द्धं देवलोकं सङ्गीयते । अप्सुरोगण-
गन्धर्वराक्षसैश्च विराजितः । विमानेन दिवः पृथ-
मायाति सुरसेवितः । कर्मक्षयाद्वाजराज्यं प्राप्नोतीह
न संशयः” । इत्यमेव मन्त्रपुं० । धान्यपर्वतादयोऽप्यत्र ।
ब्रह्माण्डभविष्यपुराणोक्तो विधिश्च ततः परं तत्र दृश्यः ।
धान्या स्त्री धन्याक+प्रभो० । (धनिया) ख्याते पदार्थे हेमच० ।
धान्याक न० धन्याक+स्त्रीर्षे अण् धान्यमकति अक-कृतसि-
तायां गतौ अण् उप० स० वा । (धनिया) ख्याते पदार्थे
“धान्याकं त्वरं क्षिप्रमष्ट्यं मूलं लघु । तित्तं
कटुष्णशीर्षं दीपनं पाचनं शृतम् । ज्वरं रोचनं
प्राहि स्वादु पाके, तिदोषनुत् । तृष्णादाहवमिन्दास-
कासासार्धः क्षमिप्रणुत् । आर्द्रं तु तद्गुणं स्वादु विशेधात्
पित्तनाशनम्” भावप्र० ।

धान्याकृतत्वि० धान्यं कर्मणादिनां करोति क-क्तिप् वेदे
पूर्वपददीर्घः । कर्मके “रूपन्तु बीजमिव धान्याकृतः”
ऋ० १०।६४।११ ।

धान्याम्ब न० “पादांशशालिसंयुक्तमम्बं बहुधा कन्वले । ति-
रावं स्थापयेद्गीरे तत् क्षिप्रं मर्दयेत् करैः । कन्वलाद्वाहितं
अम्बं बालुकारहितञ्च यत् । तद्धान्याम्बमिति प्रोक्तमम्ब-
सारणमिदं” भावप्र० उक्ते अम्बसारणोपयोगिवस्तुभेदे ।

धान्याम्ब न० धान्येष्वभिपूतमम्बम् । काञ्चिके (आमानि) ।
“धान्याम्बं शालिचूषोत्थं कोदवादिकृतं भवेत् । धान्याम्बं
धान्ययोनिन्यात् प्रीणनं लघु दीपनम् । रुक्षौ वात-
रोगेषु सर्वेष्वाम्बापने हितम्” भावप्र० ।

धान्यायन पुंस्त्री धन्यस्य गोत्रापत्यम् कणा० फल् ।
धन्यगोत्रापत्ये ।

धान्यारि पुं इत० । धान्यशत्रौ । अग्निच्छर्धे शब्दकल्पद्रुमे
तिबिङ्गुतोक्तिः प्रासादिको अरिशब्दस्य पुलिङ्गत्वेन
“परवर्त्तिङ्गं इत्यतत्पुरुषयोः” पा० सूत्रेण तत्पुरुषे
परवर्त्तिङ्गस्यैवानुशासनात् ।

धान्यार्थिन् त्वि० “अर्थोच्चासन्निहिते” पा० “तदन्ताच्च” वाचि०
उक्तेः पुष्करा० अक्षर्ये इति । धान्यरूपार्थविशिष्टे
स्त्रियां ङीप् । “कालत दहासन्निधिर्न देशतः” तथात्वे
अस्तीत्यधिकरणान्वयाभावात् न इतिप्रसक्तिः ।

धान्यास्थि न० इत० । तुषे ।

धान्योत्तम पु० धान्योत्तमः । शालिधान्ये राजनि० ।

धान्व पु० धन्वदेशे भयः अण् वोपधत्वेऽपि वेदे नि० टिलोपः ।
धन्वदेशोद्भवे । “असितो धान्वो राजेत्याह” शत० ब्रा०
१६।४।१४ । लोके तु धान्वन इत्येव “उदकं पार्वतं वार्ज-
भैरिणं धान्वनं तथा” कामन्दकी० ।

धान्वन्तर्यं त्वि० धन्वन्तरिर्देवताऽस्य बा० शयत् । धन्वन्तरि-
देवताके होमादौ “अग्नीषोमं वैश्वदेवं धान्वन्तर्यं मनन्तरम् ।
प्रजानां पतये चैव पृथक् होमो विधीयते” भा० आनु०
६७ अ० ।

धाम पु० धा-बा० मन् । गणद्वभेदे “देवाः साध्यास्तथा
विश्वे तथैव च महर्षयः । यासा धामाश्च सौहृद्या
गन्धर्वाप्सरोगणाः” भा० व० २६ अ० । “पितरो ज-
गतः अष्टौ देवानामपि देवताः । तेऽपि तत्र समाजग्म-
यामा धामाश्च सर्वशः” भा० श० ४५ अ० ।

धामक पु० धानक+प्रभो० । साधपरिमाणे भावप्र० हेमधानकौ
इत्यत्र हेमधामकौ इति पाठान्तरम् धानकशब्दे दृश्यम् ।

धामकेशिन् पु० धाम ज्योतीरूपः केशोऽस्यस्य इति ।
ज्योतिर्मयकिरणयुक्ते सूर्ये “दिशकरः सप्तसप्तिर्धामकेशी
विरोचनः” भा० व० ३ अ० ।

धामच्छट् पु० धामानि छादयति छादि-क्तिप् छलः ।
न्यूनानां पूरके व्यतिरिक्तानां समीकारके । “धामच्छ-
टग्निरिन्द्रः” यजु० १८।७६ । “वाग् वा अमुष्टुव वाग
धामच्छट्वाचैवास्य तदाप्नोति” शत० ब्रा० १०।११।१० ।

धामन् स० धा-मनिन् । श्लोके २२दे ३त्विति ४प्रभावे
अमरः । ५२श्लो ६स्थाने ७जनानि मेदि० । “आ ये
धामानि दिव्यानि तस्युः” ऋ० १०।११ । १“पुत्रं जनय
सुश्रोणि धाम क्षतियतेजसाम्” भा० आ० १२३ अ० ।